

Maria Witkoś

Program terapeutyczny pracy z dzieckiem ryzyka dysleksji

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (22-23), 321-337

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Program terapeutyczny pracy z dzieckiem ryzyka dysleksji

A. Informacje podstawowe

Dysleksja rozwojowa to specyficzne trudności w czytaniu i w pisaniu u dzieci o prawidłowym rozwoju umysłowym. Związane są one z minimalnymi dysfunkcjami centralnego układu nerwowego. Dysfunkcje te mają podłoże genetyczne lub powstają w wyniku nieprawidłowych warunków rozwoju w okresie prenatalnym czy okołoporodowym.

Są to wybiórcze zaburzenia rozwoju psychomotorycznego i dotyczą czynności uczestniczących w procesie czytania i pisania; a więc funkcji percepcyjnych (sposstrzegania wzrokowego i słuchowego) oraz ruchowych i ich integracji, a także funkcji językowych, również lateralizacji i związanej z nią orientacją w schemacie ciała i przestrzeni; często współwystępują też zaburzenia pamięci i uwagi¹.

Problemy w czytaniu i pisaniu najczęściej dostrzegane są dopiero u dzieci w okresie nauczania początkowego bądź później. Powinny być jednak ujawniane dużo wcześniej, przed podjęciem nauki szkolnej, a więc w okresie przedszkolnym i w klasie „0”. Ważne jest wczesne rozpoznanie objawów dysharmonii rozwoju psychoruchowego, czyli dostrzeżenie ryzyka dysleksji; najistotniejsze jest jednak podjęcie działań terapeutycznych w kierunku usprawniania zaburzonych funkcji.

Dziecko ryzyka dysleksji

- wykazuje opóźnienia niektórych funkcji poznawczych (mowy, sposstrzegania, zwłaszcza wzrokowego i słuchowego; pamięci i uwagi), także rozwoju motorycznego (motoryki małej i wielkiej), czy procesu lateralizacji;
- może pochodzić z nieprawidłowej ciąży i porodu;
- bądź w jego rodzinie występowała dysleksja, opóźnienie mowy, oburęczność lub leworęczność².

¹ M. Bogdanowicz, *O dysleksji*, Linea, Lubin, 1994.

² M. Bogdanowicz, *Dysleksja rozwojowa - symptomy, patomechanizmy, terapia pedagogiczna*, Terapia 1997, numer specjalny.

Program pracy terapeutycznej powinien być dostosowany indywidualnie do poziomu rozwoju funkcji dziecka (ten poziom najlepiej określa badanie psychologiczne). Największą uwagę poświęcamy najbardziej zaburzonym czynnościom. Nie zaniedbujemy także pozostałych, lepiej funkcjonujących procesów (stanowiących podstawę nabywania umiejętności czytania - pisania) wykorzystując je w roli kompensującej, wspierającej pracę dziecka w korygowaniu podstawowych zaburzeń. Łatwiej mu wtedy wykonać trudniejsze ćwiczenia, chętniej może zmierzyć się z kolejną trudnością, także uświadamia sobie możliwość odnoszenia sukcesu. Zajęcia mają bowiem charakter korekcyjno-kompensacyjny. Stosujemy też zasadę stopniowania trudności. Zaczynamy od takiego poziomu zadań, które dziecko na pewno jest w stanie wykonać przechodząc następnie do coraz bardziej złożonych ćwiczeń.

W ten sposób budujemy motywację wysiłkową, wiarę dziecka we własne możliwości (często dzieci te w wyniku kontaktów z grupą rówieśniczą oraz sądów dorosłych przekonane są o swojej niższej sprawności psychomotorycznej i wynikającej stąd, mniejszej wartości własnej osoby).

W zajęciach stosujemy różnorodne rodzaje aktywności poznawczej i psychomotorycznej, uwzględniamy przerwy relaksacyjne.

Praca z dzieckiem odbywa się indywidualnie (zawarte poniżej propozycje można jednak wykorzystywać w czynnościach grupowych).

B. Na podstawie wieloletnich doświadczeń autorki w pracy terapeutycznej z dziećmi z parcjalnymi deficytami rozwojowymi przyjęto w programie następujące cele:

I. Rozwijanie sfery poznawczej:

- 1) poszerzanie orientacji w najbliższym otoczeniu społeczno-przyrodniczym (zmiany w przyrodzie, wydarzenia w życiu społeczno-zwyczajowo-rodzinnym itp.);
- 2) rozwijanie zasobu słowno-pojęciowego (na bazie wiedzy z najbliższego otoczenia) - kształcenie zdolności językowych;
 - a) nazywanie czynności, relacji, cech itp. przyswajanie słów, pojęć i zwrotów związanych z najbliższym otoczeniem i zachodzącymi w nim zmianami - aspekt społeczno-czasowo-przyrodniczy;
 - b) doskonalenie umiejętności formułowania myśli w słowa i zdania (proste i bardziej złożone formy wypowiedzi);
- 3) kształcenie orientacji w stosunkach czasowych (określanie dni tygodnia, pór roku w dalszym okresie pracy, także nazw miesięcy, liczby roku; przyswajanie pojęć: „dzisiaj”, „jutro”, „pojutrze”, „wczoraj”, „przedwczoraj”, „wcześnie - późno” itp.);

- 4) kształcenie orientacji w stosunkach przestrzennych (pojęcia: „nad”, „pod”, „w” itp.; „blisko”, „daleko”; określanie kierunku: „prawo - lewo”) i orientacji w schemacie ciała;
- 5) rozwijanie myślenia analityczno-syntetycznego w oparciu o dane wzrokowe (wykorzystywanie rozsypanek obrazkowych, układanek, mozaik geometrycznych, klocków, pociętych pocztówek itp.);
- 6) ćwiczenie spostrzegawczości wzrokowej (różnicowanie barw, kształtów, wielkości, znajdowanie elementów tych samych w różnych obrazkach, elementów nie pasujących znaczeniowo do całości, elementów brakujących, elementów różniących dwa podobne obrazki itp.);
- 7) ćwiczenie percepcji słuchowej (jeżeli występuje wada wymowy, zintensyfikowane ćwiczenia analizatora słuchowego prowadzone są także w ramach terapii logopedycznej);
 - a) ćwiczenia spostrzegawczości słuchowej (wyodrębnianie dźwięków z otoczenia np. identyfikowanie z zamkniętymi oczami dźwięków zza okna, zza drzwi itp.);
 - b) rytmizujące (odtworzenie prostych układów rytmicznych poprzez wyklaskiwanie, wytupywanie, wystukiwanie itp.);
 - c) słuchu fonematycznego (wyodrębnianie określonych głosek, sylab; wyszczególnianie głosek w różnych pozycjach w wyrazie itp.);
 - d) pod koniec cyklu zajęć, przy większym zaawansowaniu dziecka - ćwiczenia w analizie i syntezie głoskowo-literowej (z wykorzystywaniem rozsypanki literowej);
- 8) usprawnianie pamięci i uwagi (np. w grach typu „memory”, ponadto w odtwarzaniu układów różnych elementów: słów, cyfr, całych zdań, krótkich rymowanek; także poprzez stosowanie wielokrotności powtórzeń itp.).

II. Usprawnianie rozwoju psychomotorycznego:

(wykorzystując głównie elementy Programu Rozwijającego Percepcję Wzrokową wg Frostig i Horne³- począwszy od poziomu podstawowego, kontynuowanie w ramach poziomu średniego i wyższego w miarę postępów dziecka i jego systematyczności w zajęciach; z zastosowaniem różnych przyborów: kredek, ołówka, flamastrów, farb, plasteliny itp.);

szczególnie w zakresie:

- 1) koordynacji wzrokowo-ruchowej:
 - a) rysowanie w ograniczonym polu,

³ M. Frostig, D. Horne, *Wzory i Obrazki. Program rozwijający percepcję wzrokową*, Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Warszawa 2002.

- b) kolorowanie,
 - c) rysowanie bez ograniczenia pola (np. rysowanie linii bez pomocy linii ograniczających - od wyraźnie zaznaczonego punktu początkowego ale bez ograniczającego punktu końcowego, potem bez ograniczającego punktu początkowego do wyraźnie zaznaczonego punktu końcowego itp.);
- 2) spostrzeganie figury i tła:
- a) przecinające się linie (zamalowywanie, wyklejanie kształtów lub obrysowywanie splecionych elementów),
 - b) ukryte figury (obrysowywanie, wylepianie plasteliną, wycinanie);
- 3) stałość spostrzegania:
- a) stałość kształtów (znajdowanie, zaznaczanie i wypełnianie różnymi technikami w zbiorze różnych elementów wyodrębnionego wcześniej kształtu),
 - b) stałość wielkości (zaznaczanie np. poprzez zamalowywanie, obrysowywanie w ten sam sposób przedmiotu o stałej cesze: większy a mniejszy, wyższy a niższy itp.);
- 4) spostrzeganie położenia przedmiotów w przestrzeni:
- a) odwrócenia i rotacje (wyodrębnianie różnymi technikami plastycznymi, zaznaczanie inaczej ustawionego elementu),
 - b) zmiana położenia szczegółu (zaznaczanie dowolną techniką inaczej ułożonego elementu jakiegoś przedmiotu z całości zbioru).

III. Rozwijanie sfery ruchowej:

- 1) rozwijanie motoryki małej w różnych zabawach naśladowczych i in. (przeplatanka palcami, „kominiarczyk”, „migocące gwiazdy”, „pianista-wirtuoz”, „kapiący deszcz”; ugniatanie kulki z płachty gazety jedną, wiodącą ręką itp.);
- 2) usprawnianie motoryki wielkiej - w jak najczęstszych zabawach spontanicznych w czasie wolnym dziecka;
- 3) wykorzystywanie ćwiczeń ruchowych wg metody kinezylogii edukacyjnej Dennisona⁴ (ruchy naprzemiennie z przekraczaniem linii środkowej, „leniwe ósemki” w różnych układach przestrzennych, symetryczne bazgroły - także w powietrzu, „słoń”, „sowa” - również „punkty na myślenie”, „kapturek myśliciela” itp.), w których poprzez określone układy ruchowe następuje usprawnianie funkcji mózgowych, w szczególności: percepcyjnych, integracji wzrokowo-motorycznej, koordynacji ruchowej, procesów myślowych,

⁴ C. Hanaford, *Zmysłne ruchy*, Polskie Stowarzyszenie Kinezylogów, Warszawa 1998.

pamięci i uwagi - umożliwiających poprawę w opanowywaniu czynności pisania i czytania.

Wykonywać ćwiczenia uczy się dziecko wraz z rodzicem (by później w domu można je było powtarzać, utralać i kontrolować prawidłowość ich wykonania).

Pomoce:

- M. Frostig, D. Horne, Wzory i Obrazki, Program rozwijający percepcję wzrokową, Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Warszawa 2002,
- zabawy edukacyjne PUS,
- zestaw własnoręcznie wykonanych pomocy do terapii dzieci dyslektycznych (np. układy pociętych pocztówek wg Magnuskiej i Danielewicz),
- gry „MEMORY”,
- teksty i ilustracje z literatury dziecięcej („Miś”, podręczniki szkolne np. bardzo ciekawie, wyraziście, szczegółowo, realistycznie ilustrowany stary podręcznik nauczania metodą ośrodków pracy w klasach początkowych szkoły specjalnej itp.),
- łamigłówki, zapytanki, zagadki słowne i ilustrowane itp.,
- przybory, kredki, flamastry, ołówki, farby, pędzel, plastelina, nożyczki itp.,
- gry i zabawy zręcznościowe np. kręgle, „koniki polne”.

Zajęcia mają stały przebieg (występują stałe punkty pracy z dzieckiem).

Czas trwania zajęć - okres klasy „0”.

Częstotliwość - co tydzień, po 45-60 minut. (Czas zajęć uzależniony od zaangażowania i woli samego dziecka).

Miejsce - osobne nieduże pomieszczenie, wolne od bodźców rozpraszających, zapewniające spokojną, intymną atmosferę współdziałania.

Metoda - zabawowa.

Forma - zajęcia indywidualne; jeżeli grupowe to w liczbie raczej od trojga do pięciorga dzieci (w zależności od rodzaju i głębokości zaburzeń).

C. Uwagi końcowe

Równoległe z zajęciami rodzic zobowiązany zostaje do prowadzenia z dzieckiem codziennych ćwiczeń w domu (5-10 min. - dłużej trwające zadania mogą zniechęcać, uniemożliwiać koncentrację), o stałej porze dnia (by wytworzyć gotowość do systematycznej pracy i wysiłku psychicznego; osiągnąć, utrwalić efekty) -

usprawniających koordynację wzrokowo-ruchową, percepcję wzrokową, percepcję słuchową oraz sprawność manualną (z naciskiem na ćwiczenie funkcji najściślej rozwiniętych).

Szczególnie podkreśla się konieczność zabaw ogólnoruchowych (najbardziej wskazane te na świeżym powietrzu) jak jazda na rowerze, łyżwach, wrotkach, biegi, gry w piłkę, „w gumę”, „w klasy”, także z wykorzystaniem prostych przyrządów np. drabinki, równoważni na placu zabaw i innych w domu (wg pomysłów rodziców, którzy potrafią proponować naprawdę wiele atrakcyjnych zabaw z dzieckiem).

Akcentowano rozwijanie sprawności manualnej poprzez wykonywanie (samodzielne) czynności samoobsługowych jak: sznurowanie butów, wiązanie na karkardki, zapinanie guzików; a także różnych czynności porządkowych - układania zabawek itp.

Dzieci z mniejszą sprawnością w zakresie motoryki małej mają ogromne w tym trudności a rodzice często (by im pomóc i zaoszczędzić na czasie) wyręczają je w tych zadaniach.

Ważne więc jest uświadomienie rodzica w problemach dziecka i możliwościach pomocy.

Właściwa pomoc udzielona dziecku ryzyka dysleksji w niektórych przypadkach może spowodować zlikwidowanie opóźnień rozwojowych i uniknięcie trudności szkolnych. W innych - może zmniejszyć nasilenie tych trudności. (Autorka opisane wyżej zajęcia terapeutyczne prowadzi od kilku lat - często właśnie systematyczna praca dziecka przedszkolnego i jego rodzica okazuje się wystarczająca, by z powodzeniem rozpoczęło ono naukę szkolną).

Wiek przedszkolny jest bowiem szczególnie ważnym okresem rozwoju tych dzieci⁵.

Istotne:

Jeżeli po zakończeniu edukacji przedszkolnej trudności psychomotoryczne dziecka nadal się utrzymują zajęcia terapeutyczne powinny być kontynuowane w okresie nauki szkolnej w ramach terapii pedagogicznej (głównie na materiale literowo-wyrazowym).

⁵ M. Witkoś, *Dziecko ryzyka dysleksji*, Edukacja i Dialog 2002 nr 1.

Aneks

Przykładowe scenariusze zajęć (z początkowego i końcowego cyklu ćwiczeń z uwzględnieniem aktualnych zmian w otoczeniu społeczno-przyrodniczym).

Uwaga: Poszczególne ćwiczenia do wyboru w zależności od kondycji i zainteresowania dziecka w danym dniu.

I. Scenariusz jednych z początkowych zajęć (w okresie zimowym)

Temat: Zimowe zabawy na śniegu

Lp.	Rodzaj ćwiczenia	Cel ćwiczenia	Przebieg ćwiczenia	Pomoce
1.	Zajęcia wstępne. Powitanie.	<ul style="list-style-type: none"> Nawiązanie kontaktu Wprowadzenie w dobry nastrój Kształcenie orientacji w schemacie własnego ciała Rozwijanie orientacji w stosunkach czasowych Ćwiczenie pamięci Wprowadzanie elementów liczenia Poszerzanie orientacji w otoczeniu przyrodniczym (zmiany w przyrodzie) 	<p>Przywitanie się poszczególnymi częściami ciała: „Podajmy sobie prawe ręce”, „Dotknijmy się lewymi kolanami”, „Dotknijmy się prawymi łokciami”.¹</p> <p>Określanie czasu: odpowiadanie na pytania „Jaki jest dzisiaj dzień tygodnia”, „Jaka pora roku”. Wymienianie (z przeliczaniem np. na palcach) dni tygodnia, pór roku.</p> <p>Rozpoznawanie poszczególnych pór roku na ilustracjach.</p> <p>Próba zastosowania pojęć: „dzisiaj”, „jutro”, „wczoraj”: np. „wczoraj był poniedziałek”, „jutro będzie środa” itp.</p> <p>Opisywanie dzisiejszej zimowej pogody na podstawie bezpośredniej obserwacji zza okna i własnych spostrzeżeń, użycie określeń np. „jest mróz”, „świeci słońce”, „pada śnieg”, „wiszą sople”, „mróz maluje wzory na szybach” itp.</p>	<p>Ilustracje przedstawiające poszczególne pory roku.</p>
2.	Rozmowa kierowana.	<ul style="list-style-type: none"> Rozwijanie słownictwa 	<p>„Zimowe zabawy na śniegu” – samodzielna wypowiedź</p>	<p>Kolorowa ilustracja „Zimowe zabawy”.</p>

⁶ M. Bogdanowicz, *Metoda Dobrego Startu*, WSiP, Warszawa 1999.

	Budowanie wypowiedzi. Opisywanie obrazka.	i wiedzy o otaczającym świecie (sporty zimowe) • Ćwiczenie percepcji wzrokowej (różnicowanie elementów) • Ćwiczenie stosunków przestrzennych	dziecka lub z pomocą prowadzącego, budowanie zdań w oparciu o ilustrację oraz własne doświadczenia, z użyciem słów i zwrotów np. „ślizgawka”, „lodowisko”, „lepienie bałwana”, „zabawa w śnieżki”, „zjeżdżanie na sankach”, „na nartach”, „na łyżwach”. Wyodrębnianie różnych elementów w ilustracji np. „Co robi dziewczynka stojąca najbliżej?”, „Pokaż osobę która ma żółte narty”, „Co robią osoby z lewej strony kartki?”	
3.	Rozpoznawanie dźwięków z otoczenia.	• Ćwiczenie spostrzegawczości słuchowej	Z zamkniętymi oczami wyodrębnianie dźwięków z otoczenia (zza okna, zza drzwi, z pokoju: np. głosy ludzi, hałas samochodów, szum wiatru itp.)	
4.	Odtwarzanie rytmu.	• Rytmizujące ćwiczenia słuchowe	Odtwarzanie podanego układu rytmu klaskaniem albo wystukiwaniem np. *** * ***, ** * *** itp., albo wystukiwanie rytmu piosenki o zimie (np. „Hu hu ha nasza zima zła”). Przy trudnościach - wykłaskiwanie wraz ze śpiewem.	
5.	Wyodrębnianie wyrazów w zdaniu.	• Ćwiczenie analizy słuchowej.	Dzielenie zdania na wyrazy. Dziecko odkłada klocki jednocześnie wypowiada wyodrębnione słowo: np. w zdaniach „Dzieci lepią bałwana”. „Chłopiec ciągnie	Kolorowe klocki lub kartoniki.

			sanki”.	
6.	Zabawa w śnieżki.	<ul style="list-style-type: none"> Rozwijanie sprawności manualnej, precyzji ruchów Ćwiczenie koordynacji wzrokowo-ruchowej 	Ugniatanie karty gazety tylko jedną, dominującą, ręką w kulkę, celowanie kulką do wyznaczonego miejsca np. kosza stojącego w kącie.	Papier gazetowy
7.	Rysowanie w ograniczonym polu.	<ul style="list-style-type: none"> Ćwiczenie koordynacji wzrokowo-motorycznej Ćwiczenie kierunkowości 	„Ten chłopiec jest bardzo głodny i zmarznięty, długo bawił się na dworze, zaraz pobiegnie tą krętą ścieżką zjeść ciepły posiłek do domu. Narysuj którędy chłopiec pobiegnie do domu” (należy utrzymywać się w środkowej linii, prowadzić kierunek od lewej do prawej).	Wzory i Obrazki - wg Frostig i Horne ⁷ , ołówek
8.	Kolorowanie	<ul style="list-style-type: none"> Ćwiczenie sprawności manualnej Rozwijanie koordynacji wzrokowo-ruchowej 	Zasłanianie okna: „Tutaj narysowane jest okno, żeby je zasłonić musimy pokolorować szybę. Uważaj żeby nie rysować po ramach okna (podobne zapelnianie konturów drzwi).	Wzory i Obrazki - wg. Frostig i Horne, kredki
9.	Malowanie palcem	<ul style="list-style-type: none"> Wyzwalanie płynnych, swobodnych ruchów ramienia i przedramienia. Utrwalanie nawyków 	Malowanie palcem (na białej powierzchni) różnokolorowych linii poziomych, pionowych; z zachowaniem kierunku od lewej do prawej, z góry do dołu: malowanie kół, spirali (w kierunku przeciwnym do	Farby, papier biały. Pędzel, farby.

⁷ M. Frostig, D. Horn, *Wzory i Obrazki, Program rozwijający percepcję wzrokową*, Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Warszawa 2002.

	i pędzlem	<p>ruchowych związanych z kierunkiem pisania.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Utrwalanie nazw barw. • Rozwijanie wyobraźni przestrzennej. 	<p>wskazówek zegara).</p> <p>Malowanie pędzlem różnych kształtów płatków śniegu (linie gwiaździste, nakładane koła itp.).</p>	
10.	<p>Wyodrębnienie sylab i głosek w wyrazach, ich lokalizacja w wyrazie (w nagłosie, śródgłosie, wygłosie)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie słuchu fonematycznego -analizy sylabowej -analizy głoskowej 	<p>Dzielenie użytych w opowiadaniu wyrazów na sylaby (wyklaskiwanie – ilość kłaśnieć odpowiada liczbie sylab, dziecko też próbuje podać liczbę tych sylab): „mróz”, „śnieg”, „lodowisko”, „sople”, „narta”, „łyżwa”, „bałwan”, „górką”.</p> <p>Podział słów na głoski, np.: „narta”, „sople”, „łyżwa”, „górką”; wyodrębnianie ich położenia w wygłosie i nagłosie: „na jaką literę zaczyna się to słowo?”, „na jaką kończy?”</p> <p>Znajdowanie określonej głoski w wyrazach i lokalizowanie jej np. „czy w słowie „sople” słychać głoskę [n] – tak czy nie?”, „a w słowie „bałwan” – w którym miejscu: na końcu, początku czy w środku wyrazu?”, a głoskę [r] w słowie „narty?”.</p>	
11.	Ukryte figury	<ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie różnicowania 	<p>Znajdowanie w szkicowanej ilustracji, przedstawiającej</p>	<p>Wzory i Obrazki wg Frostig i Horne (poziom</p>

		<p>wzrokowego</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie sprawności grafomotorycznej • Ćwiczenie koordynacji wzrokowo-ruchowej 	<p>zimową scenę, ukrytych kół różnej wielkości (w elementach stroju dziewczynki, bałwanie, trzymany kulkach śniegu itp.), obrysowywanie niebieską kredką (kolor odcienia śniegu).</p>	<p>podstawowy) niebieska kredka</p>
12.	Lepienie w plastelinie.	<ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie sprawności manualnej • Rozwijanie wyobraźni przestrzennej i inwencji twórczej • Ćwiczenie koncentracji uwagi 	<p>Lepienie bałwana z białej plasteliny, toczenie kul różnej wielkości, łączenie ich, wykonywanie drobnych kolorowych elementów (oczu, nosa, guzików, miotły itp.; umiejscawianie ich w odpowiednim miejscu).</p>	<p>Kolorowa plastelina.</p>
13.	Zabawy rękami.	<ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie motoryki małej – precyzji ruchów palców 	<p>Przeplatanka palcami: kciukami i wskazującymi naprzemiennie. „Kominiarczyk” – zakładanie palca o palec w rytm słów: „idzie kominiarz po drabinie...”. Naśladowanie palcami spadających płatków śniegu („migotanie” palcami z góry w dół itp.).</p>	
14.	Przecinając się linie.	<ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie percepcji wzrokowej – spostrzeganie figury i tła. 	<p>„Rozplątywanie” linii, wzdłuż których poruszają się pociągi a pojazdy: „Zieloną kredką wzdłuż linii rysunku narysuj chodnik; czerwoną – jezdnię” (przy trudnościach rysowanie linii palcem umocznym w farbie).</p>	<p>Wzory i Obrazki wg Frostig i Horne (poziom podstawowy). Kredki lub farby.</p>
15.	Stażość	<ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie 	<p>„Figura u góry kartki to</p>	<p>j.w.</p>

	kształtu	<p>sposprzegawczości wzrokowej – stałości kształtu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kształcenie orientacji w stosunkach przestrzennych. 	<p>kwadrat. Obrysuj ołówkiem ten kwadrat. Pod linią są jeszcze inne kwadraty, pokaż je palcem i obrysuj. Są tu jeszcze inne figury, nazwij je” (koło, prostokąt, trójkąt).</p>	
16.	Ćwiczenia kinezylogii edukacyjnej wg Dennisona	<ul style="list-style-type: none"> • Rozwijanie zdolności percepcyjnych. • Ćwiczenie koordynacji wzrokowo-ruchowej. • Integracja pracy obu półkul mózgowych. 	<p>Ćwiczenia ruchowe: ruchy naprzemienne, leniwe ósemki wraz z wodzeniem wzrokiem, jako dodatki: „pajacyk” (także angażujący przemienność ruchów rąk i nóg).</p>	
17.	Zakończenie	<ul style="list-style-type: none"> • Wzbudzenie motywacji. 	<p>Podsumowanie zajęć. Pochwała pracowitości i efektów wysiłków dziecka. Pożegnanie się.</p>	

II. Scenariusz jednych z końcowych zajęć (w miesiącu maju)

Temat: Łąka w maju

Lp.	Rodzaj ćwiczenia	Cel ćwiczenia	Przebieg ćwiczenia	Pomoce
1.	Zajęcia wstępne	<ul style="list-style-type: none"> • Wprowadzenie dobrego nastroju. • Rozwijanie orientacji w stosunkach czasowych. • Rozwijanie orientacji w najbliższym otoczeniu – w zmianach w przyrodzie. 	<p>Przywitanie się.</p> <p>Omówienie aktualnego czasu: dnia tygodnia (stosowanie pojęć: „dzisiaj”, „wczoraj”, „przedwczoraj”, „jutro”, „pojutrze”), pory dnia (wymienianie najpierw wszystkich pór: rano, południe – wtedy jemy obiad, wieczór), pory roku, nazwy miesiąca, liczby roku (dwa tysiąc dwa), próba odczytania daty z kalendarza ściennego (maj, liczba dnia np. 3., łatwy zapis niektórych nazw dni tygodnia np. wtorek).</p> <p>Opisywanie pogody majowej (ciepło, słonecznie itp. lub deszczowy, ulewa, burza, tęcza).</p>	

2.	<p>Rozmowa kierowana: Budowanie wypowiedzi; Opisywanie obrazka</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Rozwijanie wiedzy o otaczającym świecie • Bogacenie słownictwa • Rozwijanie płynności słownej. • Kształcenie orientacji w stosunkach przestrzennych 	<p>„Wiosna na łące” – opisywanie łąki w maju, w oparciu o własne obserwacje (dziecko wcześniej było na spacerze z rodzicami czy z przedszkolem za miastem) oraz ilustrację. Samodzielne budowanie zdań bądź w odpowiedzi na pytania prowadzącego (opis świata zwierzęcego i roślinnego z wykorzystaniem słów i zwrotów np. „kroczący bocian”, „skacząca żaba”, „latujące owady: ważka, bąk, mucha, komar, motyl, biedronka”; „skaczący pasikonik”; rośliny: „wysoka trawa”, „kwitnące kwiaty: stokrotki, dzwonki, maki, chabry, niezapominajki”, „świejące słońce”, „płynący strumyk”).</p> <p>Wyróżnianie kolorów, położenia elementów (np. „co jest niebieskie?”, „gdzie ukryła się żaba?”, używanie określeń: „u góry z lewej strony”, „w środku na dole”, „obok”, „nad”, „wyżej”, „niżej” itp.).</p>	<p>Barwna ilustracja: „Wiosna na łące” (fauna i flora)</p>
3.	<p>Rozpoznawanie głosów natury</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie spostrzegawczości i słuchowej 	<p>Wyodrębnianie dźwięków z otoczenia. Otwieramy okno, polecamy dziecku zamknąć oczy: „powiedz, co słychać?” (śpiew ptaków, brzęczenie muchy, bzęk osy, śmiech bawiących się dzieci, szum wiatru itp.).</p>	
4.	<p>Wydzielanie wyrazów w zdaniu</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie analizy słuchowej • Utrwalanie elementarnego odliczania 	<p>Prowadzący mówi zdania. Dziecko powtarza pojedyncze zdanie, odkładając przy każdym wyrazie kolorowy klocek. Na pytanie: „Ile jest wyrazów w zdaniu?” – odlicza klocki i odpowiada.</p>	<p>Klocki bądź kolorowe kartoniki</p>

			Przykładowe zdania: „Bociek kroczy po łące”. „Żaba skacze do wody”. „Mucha lata wysoko”. „Motyl siedzi na kwiatku”.	
5.	Wyodrębnianie sylab i głosek w wyrazach ich lokalizacja (na głos, wygłos, śródgłos)	<ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie słuchu fonematycznego 	Dzielenie wyrazów na sylaby (wyklaskiwanie): „niezapominajka”, „stokrotka”, „bocian”, „łąka”, „słońce”; i na głoski (odkładanie, odliczanie palców): „mak”, „woda”, „motyl”, „mucha”, „trawa”, „dzwonek”, „ryba”, „ważka”; określanie położenia wybranej głoski w wyrazie: np. „Czy w słowie „motyl” słychać głoskę [t]?”, „W którym miejscu: na początku, w środku, czy na końcu wyrazu?” itp.	
6.	Układanie wyrazów z rozsypanki literowej	<ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie analizy i syntezy wzrokowo-słuchowej (literowo głoskowej) 	Układanie z rozsypanki literowej łatwiejszych, używanych w opowiadaniu wyrazów: „maj”, „woda”, „trawa”, „motyl”, „mak”, „osa” itp.	Plastikowe, kolorowe litery drukowane
7.	Wylepianie kolorowych kwiatów	<ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie sprawności manualnej • Usprawnianie koordynacji wzrokowo-motorycznej • Rozwijanie percepcji wzrokowej – stałości kształtu 	Toczenie kolorowych, cienkich waleczków z plasteliny. Wylepianie nimi konturów kwiatów na ilustracji. Znajdowanie wszystkich elementów w kształcie kół, wylepianie ich tym samym kolorem.	Wzory i Obrazki wg Frostig i Horne (poziom średni), kolorowa plastelina
8.	Mozaika geometryczna	<ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie analizy i syntezy 	Układanie z elementów geometrycznych (wcześniej	Mozaika geometryczna

		<p>wzrokowej</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rozwijanie integracji przestrzennej 	<p>nazywanie ich poszczególnych kształtów: trójkąta, kwadratu, prostokąta, koła określonych podanych wzorów (kwiat, człowiek, motyl itp.).</p>	<p>(drewniane klocki) – gra dydaktyczna.</p>
9.	<p>Odwzorowywanie kształtów literopodobnych</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie sprawności grafomotorycznej 	<p>Rysowanie według wzoru kształtów literopodobnych: laseczek, pętelek, spiral, dziobków, kótek itp. (ołówkiem).</p>	<p>„Krzyżówki dla zerówki” (miesięcznik dla dzieci przedszkolnych) Ołówek</p>
10.	<p>Poszukiwanie tych samych elementów.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie percepcji wzrokowej – spostrzeganie położenia elementów w przestrzeni • Ćwiczenie koordynacji wzrokowo-ruchowej • Rozwijanie sprawności manualnej 	<p>Znajdowanie w kilku rysunkach dwóch identycznie ustawionych przedmiotów w przestrzeni, zamalowywanie ich według pomysłu i propozycji dziecka (kredkami, farbami lub flamastrami itp.).</p>	<p>Wzory i Obrazki wg Frostig i Horne - poziom średni Przybory do kolorowania</p>
11.	<p>Labirynt</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie spostrzegawczości – spostrzeganie stosunków przestrzennych (najkrótsza droga do celu) 	<p>W rysunku labiryntu poszukiwanie jedynej drogi wyjścia, prowadzenie linii ołówkiem od wejścia do wyjścia (kreślenie drogi).</p>	<p>Wzory i Obrazki wg Frostig i Horne - poziom średni Ołówek</p>
12.	<p>Wypełnianie rysunku</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie orientacji przestrzennej 	<p>Uzupełnianie niedokończonej ilustracji (szkicu), w której brakuje różnych elementów. Polecenia</p>	<p>Niedokończone ilustracje (na podstawie pozycji</p>

		<ul style="list-style-type: none"> • i kierunkowej • Rozwijanie integracji wzrokowo-ruchowej 	<p>kierowane do dziecka określają położenie końcowego do narysowania elementu wobec zaznaczonych już części np. „narysuj z prawej strony drzewa kwiat”, „u góry nad dachem chmury”, „z prawej strony drzwi klamkę” itp.</p>	<p>M. Bogdanowicz: „Leworęczność u dzieci”⁴ Ołówek, flamaster, kredka</p>
13.	Gra planszowa	<ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie precyzji ruchów, zręczności manualnej • Ćwiczenie koordynacji wzrokowo-ruchowej • Ćwiczenie celności ruchów (rzutu) • Kształcenie pojęcia liczby 	<p>Gra zręcznościowa „Koniki polne skaczące po łące”. Podrzucając pionkiem symbolizującym pasikonika należy wcelować w otwór znajdujący się jak najbliżej środka planszy (łąki). Próby liczenia punktów.</p>	<p>Gra planszowa „Skoczki”</p>
14.	Utrwalanie ćwiczeń kinezjologii edukacyjnej	<ul style="list-style-type: none"> • Rozwijanie czynności percepcyjnych • Rozwijanie integracji pracy obu półkul mózgowych • Ćwiczenie koncentracji uwagi • Usprawnianie procesów myślowych 	<p>„Leniwe ósemki” w różnych układach przestrzennych, ruchy naprzemienne, punkty na myślenie, kapturek myśliiciela, pozycja Coocka, „stoń”</p>	
15.	Zakończenie zajęć	<ul style="list-style-type: none"> • Wzmacnianie motywacji 	<p>Przypomnienie najważniejszych ćwiczeń (zachęcanie do ich</p>	

⁴ M. Bogdanowicz, *Leworęczność u dzieci*, WSiP, Warszawa 1989.

		działaniowej • Budowanie wiary we własne możliwości	utrwalania w codziennej aktywności). Podsumowanie pracy dziecka. Podkreślanie starań i efektów. Pożegnanie się.	
--	--	--	--	--

Summary

Developmental dyslexia is a more and more frequent problem at schools. An early intervention, as early as the initial stages of the child's development and schooling may prevent any further problems.

The presented programme of therapeutic activities is the result of several years of experience in corrective compensatory work with pre-school children of inharmonic psycho-motor development.

The main attention was focused on increasing the efficiency of cognitive and motor skills, especially the linguistic, visual and auditory functions, manual skills as well as visual and motor integration.

The enclosed examples of scripts refer thematically to the events that are close to the child's social and natural environment. The activities acquire the form of plays and games.